

Przyczyny Reformacji

oraz zmiany, które ona wniosła [cz. 1]

Rozpoczął się rok 2017, w którym mija 500 lat od wydarzeń mających przełomowy wpływ na rozwój Europy i świata, a które obecnie przedstawia się w bardzo kontrowersyjny sposób. Mowa oczywiście o wydarzeniach nazywanych powszechnie Reformacją. Środowiska katolickie mają skłonność do przedstawiania ich w negatywnym świetle, jako działań, które rozbiły jedność Kościoła. Z kolei środowiska protestanckie uważają, że były one koniecznością, aby chrześcijaństwo wróciło do biblijnej nauki i praktyki.

Czym była Reformacja i co ją spowodowało? Zanim przyjrzymy się czynnikom, które doprowadziły do Reformacji, powinniśmy poznać sytuację w jakiej znajdował się Kościół średniowieczny, dowiedzieć się czego nauczał i co praktykował.

Podział cesarstwa na Wschodnie i Zachodnie

W roku 395 cesarz Teodozjusz I Wielki dokonał podziału cesarstwa na zachodnio-rzymskie i wschodnio-rzymskie. Przyczyną tego były znaczące różnice kulturowe pomiędzy wschodnią i zachodnią częścią imperium oraz niemożność zarządzania tak ogromnym organizmem. Zachód był światem łaciny i kultury rzymskiej, z kolei na wschodzie dominowała greka i wpływy kultury hellenistycznej. Głównym miastem zachodniej części był Rzym, natomiast wschodniej – Konstantynopol, który w roku 330 został ustanowiony drugą stolicą Cesarstwa Rzymskiego.

Podział Kościoła

Podział cesarstwa na zachodnie i wschodnie spowodował również podział Kościoła na Wschodni i Zachodni, ze stolicami w Rzymie i w Konstantynopolu. Między przywódcami tych Kościołów toczyła się rywalizacja o to, kto ma prawo do pierwszeństwa.

Papież Leon I Wielki (390-461) w sporze o prymat odwołał się do Ewangelii (*Mat. 16:18 i Łuk. 22 od 31 w.*) i porównywał biskupa Rzymu do Piotra. A ponieważ uważał, że jako biskup Rzymu jest następcą apostoła Piotra, zatem tak jak Piotr był pierwszym wśród apostołów, tak biskup Rzymu powinien być uważany za pierwszego pośród biskupów. Na początku VII wieku biskup Rzymu przyjął tytuł papieża. Tytuł ‘papież’ został po raz pierwszy użyty przez cesarza Fokasa w odniesieniu do biskupa Rzymu, Grzegorza I, w roku 604, który jednak tego tytułu nie przyjął. Przyjął go natomiast następny

biskup, Bonifacy III, w roku 607 i odtąd tytuł ten nosił każdy kolejny biskup Rzymu. W późniejszym okresie tytuł papieża nadano wstecz wszystkim biskupom Rzymu, a ponieważ uważano, że Piotr był pierwszym biskupem Rzymu, dlatego nadano mu tytuł pierwszego papieża.

Biskupstwo w Rzymie rościło sobie prawo do pierwszeństwa i rozwijało się w kierunku powstania instytucji, którą historia nazwała papiestwem, natomiast biskupstwo w Konstantynopolu rozwijało się w kierunku instytucji nazywanej patriarchatem.

Wielka Schizma 1054

Przywódcy Kościoła na Wschodzie i Zachodzie rywalizowali między sobą o to, kto z nich ma być najważniejszy. Patriarchowie Konstantynopola nie chcieli uznać zwierzchnictwa papieża. Oskarżali ponadto Kościół rzymski o odejście od czystości nauki apostoelskiej. Do tego doszedł spór teologiczny o pochodzenie Ducha Świętego – czy wychodzi od Ojca i Syna, czy też tylko od Ojca. W końcu nastąpiło wzajemne obłożenie się klątwami przez Kościoły Wschodni i Zachodni w 1054 roku, co spowodowało rozpad Kościoła na prawosławie i katolicyzm rzymski. Rozpad ten nazywany jest Wielką Schizmą, która trwa do dzisiaj.

Łacina i greka

Przez wiele wieków Kościoły rozwijały się w dwóch kierunkach – na Zachodzie Europy obowiązywał język łaciński i tekst Wulgaty, czyli Biblia przetłumaczona na łacinę przez Hieronima na początku V wieku, natomiast językiem liturgicznym Kościoła na Wschodzie była greka. W wielu przypadkach teologia Kościoła Zachodniego była formułowana nie w oparciu o tekst oryginalny, ale przetłumaczony, czyli łacińską Wulgatę.

Kumulowanie władzy i przywilejów przez papiestwo

W okresie średniowiecza w Kościele Zachodnim następuje rozwój teologii, która z biskupa Rzymu czyni głowę Kościoła, natomiast z kapłanów katolickich jedynych i prawdziwych szafarzy łaski Bożej.

Pierwszeństwo, władza i autorytet biskupa Rzymu

Jak pisałem powyżej, biskup Rzymu uważał się za następcę apostoła Piotra, który z kolei był uważany za najważniejszego wśród apostołów. Za podstawę wywyższenia pozycji Piotra wśród apostołów i ustanowienia go głową Kościoła posłużył tekst z Ewangelii Ma-

teusza 16:18: *A ja ci powiadam, że ty jesteś Piotr, i na tej opoce zbuduję Kościół mój, a bramy piekielne nie przemogą go.*

W celu wzmocnienia pozycji Piotra zaczęto tłumaczyć tekst z Ewangelii Mateusza w następujący sposób: *Otóż ja tobie powiadam: „Ty jesteś Piotr [czyli Skała], i na tej Skale zbuduję Kościół mój, a bramy piekielne go nie przemogą”* (BT z 1966 r.).

(Dodane w klamrach słowa [czyli Skała] naruszają poprawność tłumaczenia. Słowo Piotr – petros, znaczy kamień, natomiast Kościół miał być zbudowany na petra – skale.)

W ostateczności werset ten otrzymał następującą interpretację: *Ty jesteś Piotr, czyli Skała, i na tobie oraz twoich następcach zbuduję Kościół mój.*

W oparciu o tak zinterpretowany tekst, Piotr jest uważany za pierwszego papieża i pierwszą głowę Kościoła, a każdy kolejny papież jest uważany za następcę apostoła Piotra i zastępcę Jezusa na ziemi (Vicarius Christi). Apogeum tych roszczeń znajdujemy w bulli Unam Sanctam wydanej przez papieża Bonifacego VIII w 1302 roku, który oznajmia, że *jest rzeczą absolutnie konieczną dla zbawienia, aby każda ludzka istota była poddana Pontifowi Rzymskiemu.*

Władza papieża – tiara

Kościół średniowieczny nauczał, że papież ma władzę nad niebem, ziemią i czyśćcem. Na znak tej władzy nosił on potrójną koronę nazywaną tiarą. Dopiero papież Paweł VI zrezygnował z tej korony w 1965 roku i przekazał ją na cele charytatywne.

Nowe nauki: czyścić, skarbiec dobrych uczynków, odpusty

Zgodnie z tą władzą, papież miał prawo do ustanawiania nowych nauk, które obowiązywały wiernych. Wprowadzono więc naukę o czyśćcu, która głosiła, że dusze zmarłych idą do miejsca, gdzie są poddawane oczyszczaniu przez ogień, zanim będą mogły wstąpić do nieba. Potem ogłaszano nauki o tym, jak można pomóc duszom w czyśćcu przez modlitwy za nie, msze czy odpusty. Przyczyniały się one do tego, że ludzie przeznaczali część dochodów na skrócenie mąk dusz swoich bliskich w czyśćcu poprzez zamawianie płatnych mszy, a potem, przez kupowanie dla nich odpustów.

Zbawienie z uczynków

Kościół nauczał, że człowiek może zostać zbawiony przez swoje dobre uczynki, przy czym podpowiadał ludziom, na czym miałyby one polegać. Do dobrych uczynków zaliczano między innymi pielgrzymki do miejsc, w których według Kościoła działały się cuda i gdzie

ludzie otrzymywali łaskę od Boga. Jeśli ktoś nie miał czasu, mógł wysłać na pielgrzymkę kogoś w zastępstwie. Pielgrzymki dostarczały Kościołowi znacznych dochodów. Dobrym uczynkiem było również zamówienie płatnej mszy czy kupienie odpustu za duszę przebywającą w czyśćcu.

Skarbiec zasług

Według nauki Kościoła, zbawienie można było osiągnąć przez dobre uczynki. Ludzie, którzy nie wykonali ich w swoim życiu dostatecznie wielu, musieli oczyścić swą duszę w czyśćcu. Można było im pomóc dzięki dobrym uczynom świętych, którzy wykonali ich więcej, niż potrzebowali do swojego zbawienia.

Papież Klemens VI (1342-1352) ogłosił, że ten nadmiar dobrych uczynków wykonanych przez Jezusa, Marię i Świętych znajduje się w skarbcu dobrych uczynków, nad którym Kościół sprawuje kontrolę i może z niego czerpać, aby dodawać tym, którzy wypełnili uczynków zbyt mało.

Za dusze w czyśćcu

W roku 1477, czyli na 40 lat przed przybyciem też przez Lutra, papież Sykstus IV ogłosił, że odpusty są dostępne również dla dusz w czyśćcu. Do tej pory panowało przekonanie, że odpusty dotyczyły tylko żyjących. Od tego momentu uważano, że są pomocne zarówno dla zmarłych, jak i żyjących. Nie ulega wątpliwości, że nauka o czyśćcu, skarbcu dobrych uczynków i odpustach stała się źródłem olbrzymich dochodów papiestwa.

Autorytet

Ustanowienie nauki o czyśćcu i skarbcu dobrych uczynków oraz wielu innych nauk nie mających uzasadnienia w Piśmie Świętym, wiązało się z przywilejem przypisanym sobie przez papieża, jakim był autorytet ustanawiania nauk, które mają obowiązywać w Kościele. Rozwój tego roszczenia doprowadził do dogmatu o nieomylności papieża, ogłoszonego w 1870 roku. Jednak zakaz podważania prawdziwości nauk papieża i soborów funkcjonował w Kościele już od wielu wieków. Wielkie wyzwanie temu rzucił właśnie Marcin Luter na Sejmie w Wormacji 18 kwietnia 1521, kiedy wezwano go, aby odwołał swoje nauki. Powiedział wówczas: *Sko-ro Wasza wysokość i wy, czcigodni panowie, pragniecie prostej odpowiedzi, odpowiem jasno i prosto. Dopóki nie zostaną przekonani przez Pismo Święte i proste rozumowanie – nie akceptuję autorytetu papieża i soborów, gdyż przeczyli sobie nawzajem – nie odwołam niczego. Sumienie moje jest związane przez Słowo Boże; działać przeciw niemu ani nie jest bezpiecznie, ani wskazane; dlatego odwołać nie mogę i nie chcę. Oto stoję, inaczej nie mogę; niech mi Bóg dopomoże.*

W tym epokowym wyznaniu, Luter neguje autorytet papieża i Soborów, i za ostateczny autorytet w sprawach wiary uznaje Biblię, Słowo Boże.

Środki łaski

Innym ważnym elementem życia religijnego w Kościele Zachodnim był rozwój nauki o środkach łaski. Uczono, że człowiek otrzymuje łaskę od Boga za pośrednictwem środków łaski, czyli tzw. sakramentów, których ustanowiono siedem, a które mogły być udzielane tylko przez duchownych poddanych biskupowi Rzymu. Sakramenty działają *ex opere operato* (dosłownie: „przez sam fakt spełnienia czynności”). Akcent wiary jest przeniesiony z ofiary krzyża na sakrament, czyli łaskę człowiek otrzymuje nie tyle przez wiarę w skuteczność ofiary krzyża, ale w skuteczność sakramentu udzielonego mu przez katolickiego duchownego, niezależnie od osobistej świętości tegoż duchownego. Dokonano oddzielenia urzędu kapłana od jego moralności, czyli sakrament był skuteczny, jeśli udzielił go katolicki ksiądz, bez względu na jego morale. Ta nauka obowiązuje do dzisiaj.

Odpusty

Nauką, która napędzała Kościołowi wiele dochodów, była ta o odpustach. Kościół twierdził, że męki czyścicowe trwają setki tysięcy lat, a odpusty mogą je skrócić. Dlatego oferta odpustów była bardzo atrakcyjna dla prostych ludzi. Kupowali je oni w dobrej wierze, ufając, że w ten sposób przyczyniają się do polepszenia losu swoich zmarłych bliznich. Ludzie nie znali Pisma Świętego, zatem nie mieli podstaw do podważania tego, co głosił Kościół.

Papiestwo wiele razy posługiwało się odpustami, aby zyskać środki finansowe na takie cele jak: budowa obiektów sakralnych, prowadzenie wojen czy życie w przepychu.

Dusze mogły być wybawione z czyśćca dzięki ofierze mszy oraz być wykupione dzięki odpustom, a nauka z tym związana znalazła podsumowanie w takich szyderczych wierszach jak: *Kiedy pieniądz brzęknie w skrzyni, dusza w niebo skok uczyni, kiedy pieniądz w skrzyni zabrzęczy, dusza w czyśćcu przestanie się męczyć.*

Transsubstancjacja

Najważniejszą nauką związaną z autorytetem duchowieństwa katolickiego jest doktryna o mszy i związana z tym teoria o transsubstancjacji. Według niej, w chwili gdy kapłan katolicki wypowiada słowa ustanowienia – to jest ciało moje – Pan Jezus zstępuje z nieba, wstępuje w opłatek, który zostaje przeistoczony w prawdziwe ciało i prawdziwą krew Jezusa. Następnie kapłan wypowiada słowa, że składa tego ukrytego w opłatku Jezusa w ofierze Bogu za grzechy ludzi,

zarówno żyjących, jak i umarłych. Ponadto Kościół naucza, że ofiara mszy jest również skuteczna dla skrócenia mąk dusz w czyśćcu, przy czym nie wiadomo, ile razy taką ofiarę mszy trzeba złożyć, aby ją z tego czyśćca wybawić.

Inkwizycja

Kościół rzymski nie tylko ogłaszał nauki, które nadawały papieżowi i duchowieństwu katolickiemu rolę jedynych pośredników pomiędzy Bogiem a ludźmi, ale również podejmował działania, aby uciszyć każdy głos sprzeciwu wobec owych nauk. W tym celu została powołana Inkwizycja. Co ciekawe, na tym samym Soborze w roku 1215, na którym Kościół przyjął naukę o przeistoczeniu, powołano do życia Inkwizycję, której celem było tropienie i eliminowanie z oddziaływania na społeczeństwo tych, którzy mogli przeciwstawić się papieżowi i jego niebiblijnym naukom. Działaniom Inkwizycji byli poddani Waldensi, a później zwolennicy Johna Wycliffe’a czy Jana Husa. Sądy inkwizycyjne skazywały ludzi na karę śmierci przez spalenie na stosie, przy czym wyrok był wykonywany przez władze świeckie. Średniowieczny Kościół był straszną instytucją – z jednej strony głosił wiele błędnych nauk, z drugiej, prześladował tych, którzy się im sprzeciwiali.

Bazylika Św. Piotra w Rzymie

Przez lata odpusty były sprzedawane otwarcie. Kiedy papież Leon X (1513-1521) potrzebował pieniędzy na ukończenie wielkiej bazyliki św. Piotra w Rzymie, zaoferował sprzedaż odpustów zupełnych i wysłał swoich specjalnych emisariuszy do każdego kraju, obiecując żyjącym przebaczenie grzechów, a dla zmarłych wyzwolenie z płomieni czyśćca. Odpusty znalazły rynek zbytu w wielu częściach Europy. Z tego to właśnie powodu mnich Tetzel przybył do regionu Wittenbergi w Niemczech.

Inne czynniki, które doprowadziły do Reformacji

Moglibyśmy wymienić jeszcze wiele doktryn, które zostały ustanowione przez papieża, a które nie miały uzasadnienia w Piśmie Świętym. W tamtych czasach niewiele było osób, które znały Biblię i mogły sprzeciwić się tym naukom. Sprzeciw wobec tych teorii mogła wywołać tylko zmiana świadomości u ludzi spowodowana przez poznanie Bożego Słowa.

W okresie średniowiecza znajomość Pisma Świętego była bardzo znikoma. Było ono dostępne tylko po łacinie, niewiele fragmentów było przetłumaczonych na języki narodowe, a jeśli nawet, to były zwalczane przez Inkwizycję, która paliła na stosach nie tylko egzemplarze Biblii, ale również tych, którzy ją rozpowszechniali.

Zmiany nastąpiły w połowie XV wieku i wiążą się z dwo-

ma czynnikami. Po pierwsze – wynalazkiem druku, a po drugie – rozpowszechnieniem tekstów Biblii.

Biblia Gutenberga

W roku 1455 została wydana w Moguncji przez Jana Gutenberga Biblia po łacinie, tzw. Wulgata. Było to pierwsze drukowane wydanie Biblii, którego nakład wynosił około 200 egzemplarzy. Nie był on może imponujący, jednak od tego momentu rozpoczął się proces rozpowszechniania Biblii. Trafiła ona również do klasztoru Augustianów, do którego w roku 1505 wstąpił Marcin Luter. Spędzał on wiele czasu na czytaniu Biblii po łacinie i zaczął poznawać naukę Słowa Bożego.

Wynalazek druku przyspieszył rozchodzenie się informacji po Europie i odegrał bardzo ważną rolę w rozpowszechnieniu tezy, które Luter przybił do drzwi kościoła w Wittenberdze 31 października 1517 roku. Dzięki drukowi szybko rozeszły się one po Niemczech i Europie i spowodowały szeroką dyskusję nad stanem Kościoła, a data ich przybicia uważana jest za początek Reformacji.

Tekst grecki Erazma

W maju 1453 roku Turcy zdobyli Konstantynopol, a stolica cesarstwa wschodniego wpadła w ręce muzułmanów. Czy upadek Konstantynopola może mieć jakiś związek z Reformacją? Może, i to znaczący. W Kościele Zachodnim już od wieków używano łaciny. Obowiązującą wersją Biblii była Wulgata, czyli przekład Hieronima z początku V wieku. W Kościele Wschodnim używano greki. W obliczu zagrożenia inwazją turecką wielu uczonych, którzy znali grekę, uciekało na Zachód, przynosząc ze sobą wiedzę i księgi, które w tej części Europy zostały prawie zapomniane. Wkrótce wzrosło zainteresowanie poznawaniem klasyki greckiej. Zaczęto też studiować Nowy Testament w oryginalnej grece. Dostęp do biblijnych tekstów greckich był jednak ograniczony aż do czasu, kiedy Erazm z Roterdamu wydał Nowy Testament po grecku.

Nowy Testament Erazma

W lutym 1516 w Bazylei w Szwajcarii opublikowano Nowy Testament w oryginalnej grece. Tekst został przygotowany w oparciu o dostępne wtedy manuskrypty przez holenderskiego uczonego – Erazma z Roterdamu. W przedmowie Erazm niezwykle poetycko wyraził swoje pragnienia odnośnie Słowa Bożego:

Życzyłbym sobie,
aby każda niewiasta mogła czytać Ewangelie i listy świętego Pawła.
Aby zostały przetłumaczone na każdy język
i były czytane i poznawane nie tylko przez Szkotów i Irlandczyków,
ale również Turków i Saracenów...
Aby rolnik śpiewał teksty Pisma idąc za pługiem,
aby tkacz powtarzał wersety w rytm swego czołenka,
aby podróżny mógł rozważaniem opowieści Pisma łagodzić trudy swej drogi.

Innymi słowy, Erazm wyraził życzenie, aby Nowy Testament był przetłumaczony na wszystkie języki i aby go czytali wszyscy ludzie, zarówno kobiety, jak i mężczyźni.

Aby jednak Ewangelia mogła być poznana przez szersze kręgi społeczeństwa, musieli się znaleźć tacy, którzy ośmieliliby się dokonać przekładu Słowa na języki narodowe. Jednym z nich był Luter.

Erazm widział skażenie Kościoła i nabrał przekonania, że potrzebne reformy mogą się dokonać głównie na drodze edukacji. Uważał, że aby chrześcijaństwo mogło wrócić do swego pierwotnego kształtu, ludzie muszą poznać, jakie ono było od początku. Dlatego w roku 1516 wydał Nowy Testament po grecku wraz ze swoim przekładem na łacinę oraz uwagami krytycznymi, które pomogły przyszłym reformatorom w zrozumieniu prawd biblijnych. Jego przekład na łacinę ujawnił wiele błędów w tłumaczeniu popełnionych przez Hieronima, które przyczyniły się do formułowania doktryn Kościoła. Jednym z nich było tłumaczenie nakazu *metanoete*. Hieronim przetłumaczył go „czyńcie pokutę”. Ten przekład stał się podstawą nauki o pokucie jako zewnętrznych aktach nakazanych przez spowiednika. Erazm zwrócił uwagę, że ten termin oznacza przemianę osobowości, polegającą na odwróceniu się od grzechu i nawróceniu się do Boga (w protestanckich tłumaczeniach na język polski użyto określenia „upamiętajcie się”).

Redakcja
R-
„Straż”

Jerzy Marcol

Przedruk z kwartalnika „Idźcie” nr 86, lato 2017, za uprzejmą zgodą Autora oraz Wydawcy